

УДК 332.02

Осінська О. Б.

osinska.oksanab@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1161-7615

*к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

Островська Н. Д.

ostrovskand@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1802-7282

Researcher ID: AAB-8394-2022

*к.пед.н., доцент кафедри гуманітарної освіти та туризму, Відокремлений
підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
"Бережанський агротехнічний інститут", м. Бережани*

ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У дослідженні привернуто увагу до формування та реалізації туристичного потенціалу Карпатського регіону України в цілому та зеленого туризму зокрема. Метою дослідження визначено обґрунтування інструментів державної політики стимулювання розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України. Визначено й окреслено передумови (сильні й слабкі сторони) розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України. Зроблено висновок, що запровадження державної політики в сфері розвитку зеленого туризму на територіях Карпатського регіону України має відбуватися з дотриманням чітко визначеної послідовності. Обґрунтовано етапи такої послідовності – від організації роботи до покращення інвестиційного середовища в цій сфері та до моніторингу і контролю якості та дієвості державної політики розвитку зеленого туризму на місцевому рівні. Визначено засоби реалізації регіональної політики розвитку об'єктів зеленого туризму в Карпатському регіоні України за двома напрямками: внутрішньоуправлінським, зовнішньопромоційним. До провідних заходів першого напрямку державної політики віднесено: аналіз передумов, виявлення перешкод та можливостей розвитку суб'єктів зеленого туризму, реалізованих спеціалізованих регіональних програм, проведення консультаційних заходів; планування мети, цілей, завдань та інструментів реалізації політики розвитку зеленого туризму; організацію діяльності з розвитку спільних ініціатив населення, підприємств, громадських організацій, влади щодо створення і розвитку об'єктів зеленого туризму; мотивацію суб'єктів інтеграційних процесів до стратегічних об'єднань і мереж та формування елементів інфраструктурного забезпечення; контроль результатів регіональної політики розвитку зеленого туризму. Елементами другого напрямку регулювання визначено: психологію й усвідомлення переваг; мотиви і стимули учасників; інструктаж із процедур підприємництва в зеленому туризмі; фінансово-ресурсне забезпечення; організаційну структуру управління та функціонування; місію і бачення перспектив сталого розвитку зеленого туризму в регіоні.*

Ключові слова: сфера туризму, зелений туризм, місцевий економічний розвиток, інструменти, напрями розвитку, Карпатський регіон України.

Osinska Oksana

osinska.oksanab@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1161-7615

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Ostrowska Nadiya

ostrovskand@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1802-7282

Researcher ID: AAB-8394-2022

Ph.D., Associate Professor at the Department of Humanities Education and Tourism, Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute", Berezhany

TOOLS FOR THE DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM IN THE CARPATHIAN REGION OF UKRAINE

Abstract. The study draws attention to the formation and implementation of the tourism potential of the Carpathian region of Ukraine in general and green tourism in particular. The purpose of the research is to substantiate the instruments of the state policy of stimulating the development of green tourism in the Carpathian region of Ukraine. The preconditions (strengths and weaknesses) of the development of green tourism in the Carpathian region of Ukraine are defined and outlined. It was concluded that the introduction of state policy in the field of green tourism development in the territories of the Carpathian region of Ukraine should take place in accordance with a clearly defined sequence. The stages of such a sequence are substantiated – from the organization of such work, to the improvement of the investment environment in this area, and to the monitoring and control of the quality and effectiveness of state policy in this area. The directions and means of implementation of the regional policy for the development of green tourism facilities in the Carpathian region of Ukraine were determined in two directions: internal-management, external-promotional. Leading measures of the first direction of state policy include: analysis of prerequisites, identification of obstacles and opportunities for the development of green tourism entities, implemented specialized regional programs, conducting consultation activities; planning of goals, objectives, tasks and tools for the implementation of green tourism development policy; organization of activities for the development of joint initiatives of the population and enterprises, public organizations, authorities regarding the creation and development of green tourism facilities; motivation of subjects of integration processes to strategic associations and networks and formation of elements of infrastructural support; monitoring the results of the regional green tourism development policy. Elements of the second direction of regulation define psychology and awareness of advantages; motives and incentives of participants; instruction on entrepreneurship procedures in tourism; financial and resource support; organizational structure of management and functioning; mission and vision of prospects for sustainable development of green tourism in the region.

Key words: sphere of tourism, green tourism, local economic development, tools, directions of development, Carpathian region of Ukraine.

JEL Classification: L10, O13, O30

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2024-41-09>

Постановка проблеми. Обласні та території Карпатського регіону України характеризуються гарними природно-кліматичними умовами, а також природно-ресурсним потенціалом у частині активного розвитку галузі туризму і використання його можливостей у цілях місцевого економічного розвитку. Особливо широкими можливостями і потен-

ціалом характеризується сфера зеленого туризму як окремого виду туризму, який стосується організації та здійснення подорожей і відвідин до природних недоторканих людиною та природоохоронних територій. Відповідно, цей вид туризму потребує як своєї організації, так і забезпечення туристів прямими додатковими послугами, як-от прожи-

вання, харчування, послуги гіда, організації екскурсій тощо.

Саме місцеве населення може взяти якнайбільш активну участь в організації такого типу бізнесу, залученні до нього власних ресурсів та активів і отримання значного додаткового доходу. Власне, у цьому й полягає потенціал зеленого туризму як відносно стимулювання місцевого економічного розвитку, збільшення доходів і покращення якості життя місцевого населення, так і вирівнювання соціально-економічного розвитку гірських районів, віддалених поселень і сільських територій.

Однак для стимулювання й активізації розвитку зеленого туризму в областях Карпатського регіону України профільним органам державного управління та місцевого самоврядування слід реалізувати низку організаційно-економічних інструментів, орієнтованих на розвиток підприємницьких навичок місцевого населення, покращення фінансово-ресурсного забезпечення суб'єктів зеленого туризму, налагодження практик співпраці і т. п.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різного роду теоретико-методичним та методико-прикладним аспектам вивчення проблем становлення і розвитку туризму, зокрема в Україні, присвячені результати досліджень Л. Божка [2, с. 3-9], С. Домбровської [5, с. 39-43], О. Мельниченко [7, с. 22-34] та ін. науковців. Диференційовані практичні засоби в частині створення туристичних підприємств, забезпечення їх розвитку, у т. ч. на інвестиційно-інноваційних засадах, аналізуються в публікаціях Р. Лупака [6, с. 189-194], П. Пуцентейла [7, с. 255-262] та ін. дослідників. Практики публічно-приватного партнерства влади і місцевого населення в частині створення та розвитку суб'єктів приватного туристичного бізнесу, зокрема зеленого, стали предметом наукових пошукувань А. Голода [3, с. 70-74], С. Гуткевич [4, с. 120-125], А. Орхіменка [8, с. 160-167] та ін. вчених. Разом із тим, сучасні реалії, пов'язані з війною та її наслідками (депопуляція територій українських Карпат, зростання проблем соціальної вразливості населення, зменшення доходів і погіршення якості життя, звуження внутрішнього ринку і купівельних можливостей українців, високі ризики туризму в Україні з боку іноземців і т. п.), істотно ускладнили середовище ведення туристичного бізнесу, у т.ч. в сфері зеленого туризму, що обумовлює

потребу в подальших пошукуваннях відносно обґрунтування дієвих інструментів і засобів державної політики стимулювання розвитку зеленого туризму на територіях мальовничих українських Карпат в областях та на територіях Карпатського регіону України.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування інструментів державної політики стимулювання розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток ринку туристичних послуг, зокрема об'єктів та елементів зеленого туризму, при його багатогалузевому укладі та тісній взаємозалежності практично зі всіма сферами життєдіяльності, є дієвим інструментом стимулювання соціально-економічного зростання, у т. ч. в областях та на територіях Карпатського регіону України. Світовою практикою доведено, що за рівнем доходності, динамічності функціонування та внеску у формування регіонального продукту туристичний бізнес, зокрема місцевий, до якого відноситься зелений туризм, є одним із найбільш прогресивних.

Натомість негативні наслідки повномасштабної війни, фінансово-економічної кризи і політичної нестабільності, недостатня спадковість і стратегічне програмування розвитку туризму в Карпатському регіоні України, брак підприємницьких навичок місцевого населення, його неготовність вкладати приватні заощадження (у т. ч. міграційний капітал) у власний бізнес та ін. чинники призвели до посилення дії низки системних проблем і перешкод ефективного функціонування та розвитку ринку туристичних послуг та зеленого туризму зокрема в областях даного регіону. Це актуалізує потребу в нових сучасних і більш дієвих механізмах, інструментах та організаційно-економічних засобах державної політики стимулювання розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України.

Однак спершу слід розуміти увесь спектр сильних і слабких сторін (передумов) розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України (табл. 1).

Попри вказані переваги й недоліки, розвиток галузі зеленого туризму однозначно слугує великою можливістю для територій Карпатського регіону України. Області цього регіону відрізняються особливою сукупністю ресурсних і соціально-економічних елементів, уособлюють ареал регіонального

Таблиця 1

Передумови розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – сприятливі природно-ресурсні умови, ландшафтне різноманіття; – великі туристичні потоки та «розкрученість» туризму в Карпатах; – наявність засобів розміщення та рекреаційних територій, санаторно-курортних об'єктів; – наявність туристично-інформаційних центрів; – існуюча інституційна й організаційна підтримка з боку регіональної та місцевої влади; – наявність садиб сільського зеленого туризму; – багата історико-культурна спадщина; – наявність потенціалу зростання рекреації і туризму; – наявність позитивного досвіду в частині модернізації й розвитку туристичних об'єктів; – доступність фінансових ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність підприємницьких навичок місцевого населення; – брак фінансових ресурсів; – вирубка лісових насаджень; – погіршення якості ґрунтових вод; – низький рівень знешкодження відходів, зростання забруднення; – інколи незадовільний стан пам'яток природи, історії, культури, архітектури; – погана транспортна доступність окремих туристичних об'єктів; – недостатній рівень інформаційного забезпечення; – невідповідність якості послуг (зокрема, в приватних садибах) міжнародним стандартам

ринку туристичних послуг у цілому та зеленого туризму зокрема, який класифікують за ознаками території охоплення, границі та організації обміну, міри легальності, типу конкуренції, специфіки покупців, особливостей об'єкта обміну та співвідношення попиту і пропозиції.

Як відомо, об'єктами обміну на ринку туристичних послуг є туристичні послуги, туристичні ресурси (природні і створені людиною), туристичне обслуговування (сервіс, поведінка, атмосфера). Туристичні послуги, у т. ч. у сегменті зеленого туризму, класифікують за різними ознаками залежно від їх значення у процесі подорожі, мети і характеру задоволення потреб, рівня відчутності, алгоритмізації і добровільності, масовості, територіальних меж надання тощо. Відтак під час розвитку зеленого туризму в регіоні слід також додатково орієнтуватися на можливу диверсифікацію туристичних продуктів у цій сфері.

Ефективність державної політики розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України залежить від врахування та управління внутрішніми і зовнішніми чинниками. Тут велике значення часто мають суперечливі і навіть конфліктуючі чинники, які різняться за природою, сферою, причинами і наслідками впливу. На основі ринкових імперативів чинники впливу поділяють на чинники попиту і пропозиції. Істотно впливає й механізм державного регулювання ринку туристичних послуг, який може реалі-

зуватися у вигляді декількох моделей, а саме: ринкової, авторитарної, координуючої та змішаної.

Запровадження державної політики в сфері розвитку зеленого туризму на територіях Карпатського регіону України має відбуватися з дотриманням чітко визначеної послідовності – від організації такої роботи до покращення інвестиційного середовища в цій сфері та до моніторингу і контролю якості та дієвості державної політики в цій сфері (рис. 1).

Дійсно, головним суб'єктом розвитку зеленого туризму є місцеве населення та місцевий бізнес, однак органи влади і місцевого самоврядування повинні ініціювати відповідні процеси. Така діяльність має орієнтуватися на створення сприятливого економіко-правового середовища для бізнесу в цій сфері, на відсутність будь-яких адміністративних бар'єрів для відкриття нових об'єктів зеленого туризму і започаткування та розвитку нових бізнесів у цій галузі. Влада повинна також організувати й консультативну підтримку в частині перспектив і процедур відкриття туристичних об'єктів, організації та розвитку бізнесу, залучення необхідного в таких цілях фінансового забезпечення і т. п.

До діяльності у вказаному керунку мають долучитися й громадські організації, а також, що важливо, місцеві кластери, у т. ч. туристичні. Попри те потенційні учасники локальних інтегрованих систем повинні отримати чіткі інструкції та обґрунтовані зобов'язання влади щодо підтримки їх переваг, забезпе-

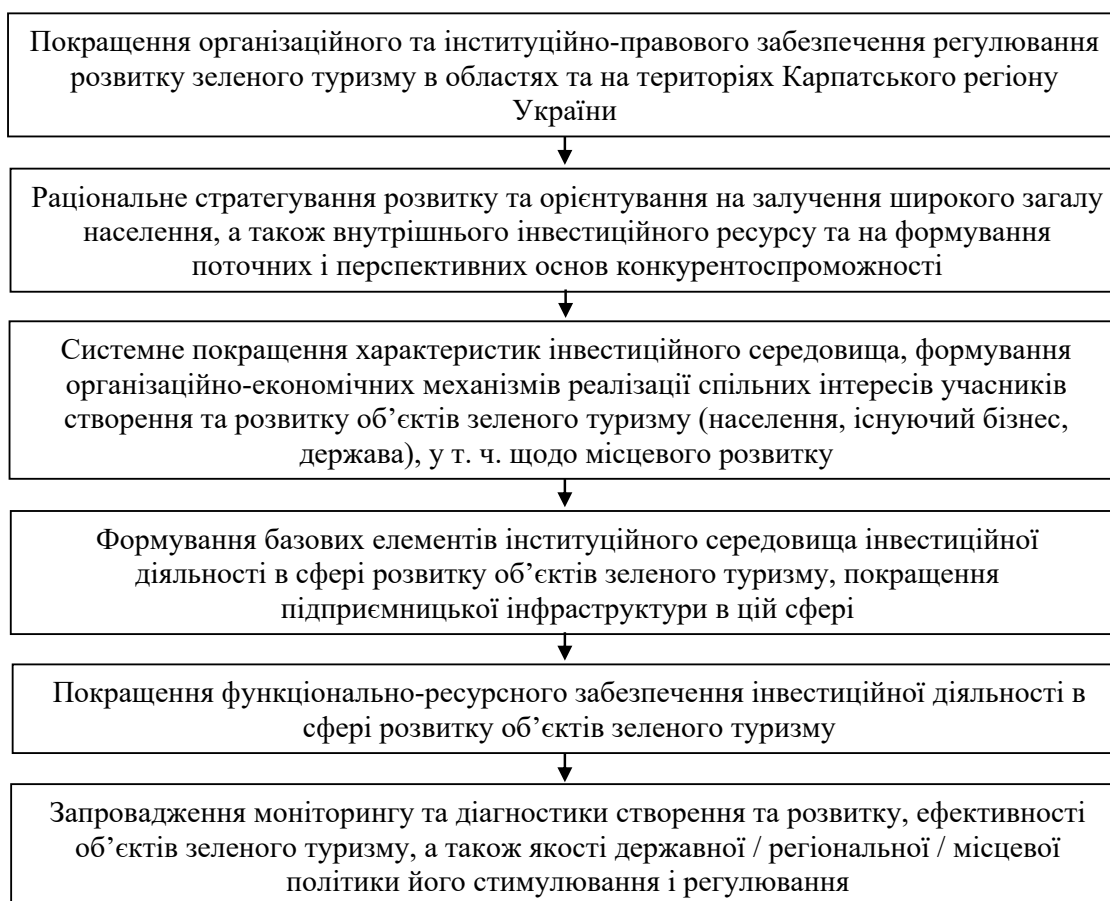

Рис. 1. Концептуальна послідовність державної політики управління розвитком зеленого туризму в Карпатському регіоні України

Джерело: авторська розробка

чення мотивів і стимулів, гарантування умов інституціалізації та формування організаційних структур управління і функціонування нових об'єктів зеленого туризму, надання достатнього та доступного фінансово-ресурсного забезпечення, спільного усвідомлення місії і бачення перспектив сталого інвестиційного розвитку територій та суб'єктів-учасників кластерів.

Конкретні напрями та засоби формування й реалізації регіональної державної (регіональної, місцевої) політики розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України наведено на рис. 2.

Органи державного управління мають взяти на себе організаційно-управлінські функції та завдання в частині аналізу поточної ситуації та ідентифікації територій і умов, на яких найбільш доречно розвивати зелений туризм, усунення всіх можливих перешкод для активізації економічної діяльності в цій сфері.

По суті це має бути і стратегічне, і оперативне планування відкриття і розміщення мережі об'єктів зеленого туризму.

Органам державного управління і місцевого самоврядування слід забезпечити належну організацію діяльності з розвитку спільних ініціатив населення, підприємств, громадських організацій, влади щодо створення і розвитку об'єктів зеленого туризму, визначення довгострокових управлінських та інших стратегій, методичного, організаційного, експертно-аналітичного та інформаційного супроводу проектів розвитку зеленого туризму.

Не меншої ваги набуває й мотивація населення і бізнесу до створення нових об'єктів зеленого туризму. У значній мірі вона може реалізуватися через коригування місцевих податків та зборів, а також бюджетних інвестицій у розвиток загальної та туристичної інфраструктури віддалених територій українських Карпат.

Рис. 2. Напрями та засоби реалізації регіональної політики розвитку об'єктів зеленого туризму в Карпатському регіоні України

Джерело: авторська розробка

Додамо, що політика розвитку зеленого туризму має належним чином моніторитися, а також контролюватися як на предмет масштабування господарської діяльності, так і ефективності заходів влади в цьому напрямі.

Другий блок державного регулювання, який пропонується, є зовнішньопромісним, орієнтованим на становлення системи елементів комплексу інформаційно-промоційного забезпечення політики в сфері розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України. Йдеться зокрема про такі елементи цієї системи, як мотиви і стимули учасників, інструктаж із процедур підприємництва в туризмі, фінансово-ресурсне забезпечення, організаційна структура управління та функціонування, місія та бачення перспектив сталого розвитку зеленого туризму в Карпатському регіоні України.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Запровадження державної політики в сфері розвитку зеленого туризму на територіях Карпатського регіону України має відбуватися з дотриманням чітко визначеної послідовності. Етапами такої послідовності є наступні:

1) покращення організаційного та інституційно-правового забезпечення регулювання розвитку зеленого туризму в областях та на територіях Карпатського регіону України;

2) раціональне стратегування розвитку та орієнтування на залучення широкого загалу населення, а також внутрішнього інвестиційного ресурсу та на формування поточних і перспективних основ конкурентоспроможності;

3) системне покращення характеристик інвестиційного середовища, формування

організаційно-економічних механізмів реалізації спільних інтересів учасників створення та розвитку об'єктів зеленого туризму (населення, існуючий бізнес, держава), у т. ч. щодо місцевого розвитку;

4) формування базових елементів інституційного середовища інвестиційної діяльності в сфері розвитку об'єктів зеленого туризму, покращення підприємницької інфраструктури в цій сфері;

5) покращення функціонально-ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності в сфері розвитку об'єктів зеленого туризму;

б) запровадження моніторингу та діагностики створення та розвитку, ефективності об'єктів зеленого туризму, а також якості державної / регіональної / місцевої політики його стимулювання і регулювання.

З метою стимулювання розвитку та масштабування об'єктів зеленого туризму на територіях Карпатського регіону України профільним органам державної влади та місцевого самоврядування слід реалізувати низку інструментів, зокрема за напрямками:

1) внутрішньоуправлінський (із заходами: аналізу передумов, виявлення перешкод та можливостей розвитку суб'єктів зеленого туризму, реалізованих спеціалізованих регіональних програм, проведення консультаційних заходів; планування мети, цілей, завдань та інструментів реалізації політики розвитку зеленого туризму; організації діяльності з розвитку спільних ініціатив населення, підприємств, громадських організацій, влади щодо створення і розвитку об'єктів зеленого туризму; мотивації суб'єктів інтеграційних процесів до стратегічних об'єднань і мереж та формування елементів інфраструктурного забезпечення; контролю результатів регіональної політики розвитку зеленого туризму);

2) зовнішньопромоційний (з елементами: психології й усвідомлення переваг; мотивації і стимулів учасників; інструктажу з процедур підприємництва в туризмі; фінансово-ресурсного забезпечення; організаційної структури управління та функціонування; місії і бачення перспектив сталого розвитку зеленого туризму в регіоні).

Подальший розвиток наукових досліджень в аналізованій сфері стосується удосконалення методики аналізування впливу розвитку зеленого туризму на місцевий економічний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна М.Ю., Білецька І.М., Попадинець Н.М. Розвиток туристичного сектора в умовах глобалізації та цифровізації економіки України. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2020. № 1 (83). С. 38–44.

2. Божко Л.Д. Нові напрями в туризмі як культурні наслідки глобалізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. № 4. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2015_4_3

3. Голод А. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4. С. 190–194.

4. Гуткевич С.О. Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм: монографія. Київ : НУХТ, 2016. 293 с.

5. Домбровська С.М., Майстро С.В. Особливості державного управління рекреаційним туризмом в Україні: монографія. Київ : Знання, 2017. 244 с.

6. Лупак Р.Л. Оцінювання формування конкурентних переваг туристичних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. С. 189–194.

7. Мельниченко О.А., Величко Л.Ю. Індустрія туризму: сутність, складові, кластери, необхідність державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4. С. 3–9.

8. Охріменко А.Г. Досвід європейських країн фінансування туризму. *Вісник Львівського університету*. Серія: Міжнародні відносини. 2014. № 34. С. 160–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_20

9. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 344 с.

REFERENCES

1. Barna, M. Yu., Bilets'ka, I. M., Popadynets', N. M. (2020), Rozvytok turystychnoho sektora v umovakh hlobalizatsii ta tsyfrovizatsii ekonomiky Ukrainy. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu*, no. 1 (83), s. 38–44.

2. Bozhko, L. D. (2015), Novi napriamy v turyzmi iak kul'turni naslidky hlobalizatsii, *Visnyk Natsional'noi akademii kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv*, no. 4, s. 3–9, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2015_4_3

3. Holod, A. (2014), Bezpeka turyzmu iak ob'iekt rehional'nykh ekonomichnykh doslidzhen'. *Innovatsijna ekonomika*, no. 4, s. 190–194.

4. Hutkevych, S. O. (2016), Pryvablyvist' Ukrain's'kykh Karpat: sil's'kyj zelenyj turyzm : monohrafiia, NUKhT, Kyiv, 293 p.

5. Dombrovs'ka, S. M., Majstro, S. V. (2017), *Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia rekreatsijnym turyzmom v Ukraini: monohrafiia*, Znannia, Kyiv, Ukraine, 244 s.

6. Lupak, R. L. (2016), Otsiniuvannia formuvannia konkurentnykh perevah turystychnykh pidpriemstv, *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, no. 3, s. 189–194.

7. Mel'nychenko, O. A., Velychko, L. Yu. (2015), *Industriia turyzmu: sutnist', skladovi, klasteri, neobkhidnist' derzhavnoho rehuliuвання. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vyp. 4, pp. 3–9.

8. Okhrimenko, A. H. (2014), *Dosvid ievropejs'kykh krain finansuvannia turyzmu. Visnyk L'vivs'koho universytetu. Serii: Mizhnarodni vidnosyny*, no. 34, s. 160–167, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_20

9. Putsentejlo, P. R. (2007), *Ekonomika i orhanizatsiia turystychno-hotel'noho pidpriemnytstva: navchal'nyj posibnyk*, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 344 s.

*Стаття надійшла до редакції
7 червня 2024 р.*